

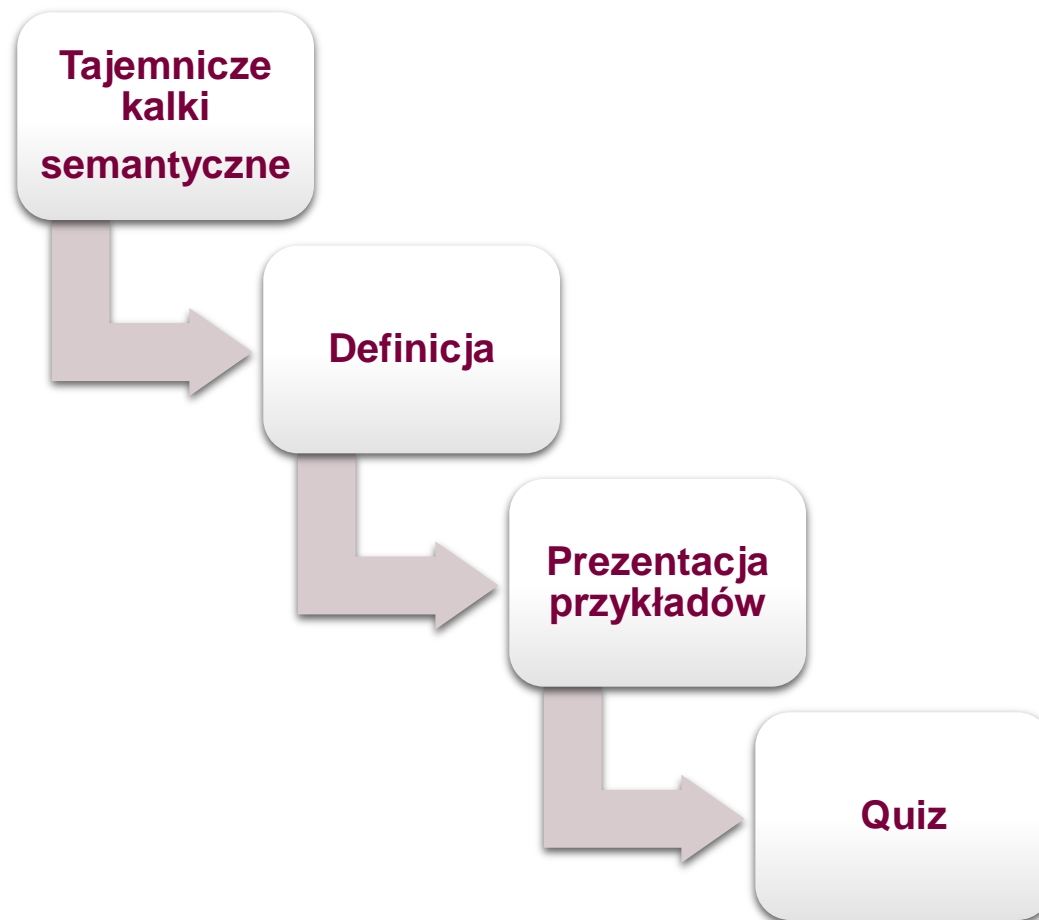
**Vilnius
universitetas**

Odkryj tajemnice polszczyzny wileńskiej

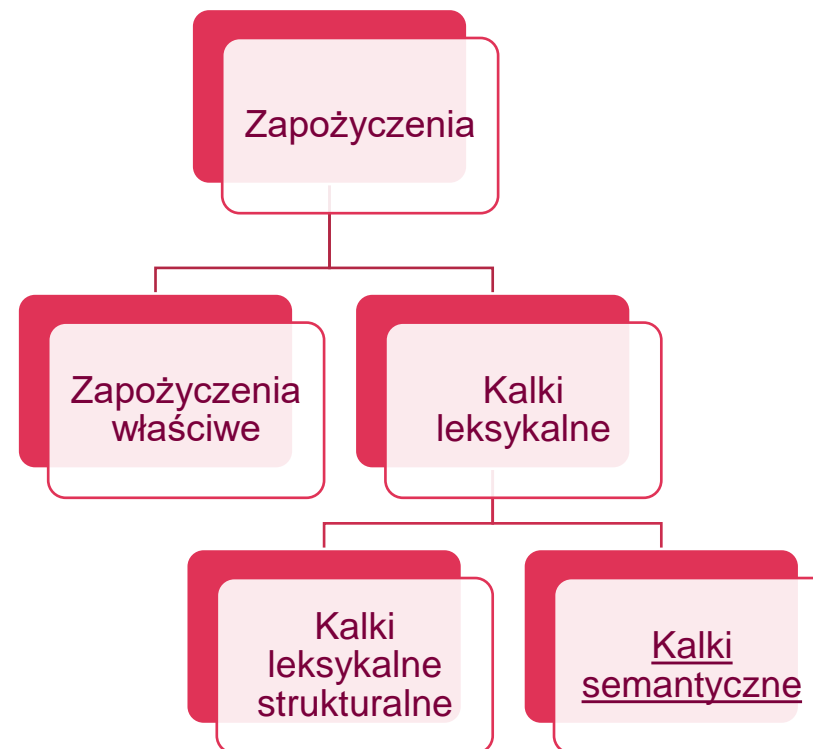

Doc. dr Kinga Geben
Uniwersytet Wileński, 2024

Spis treści

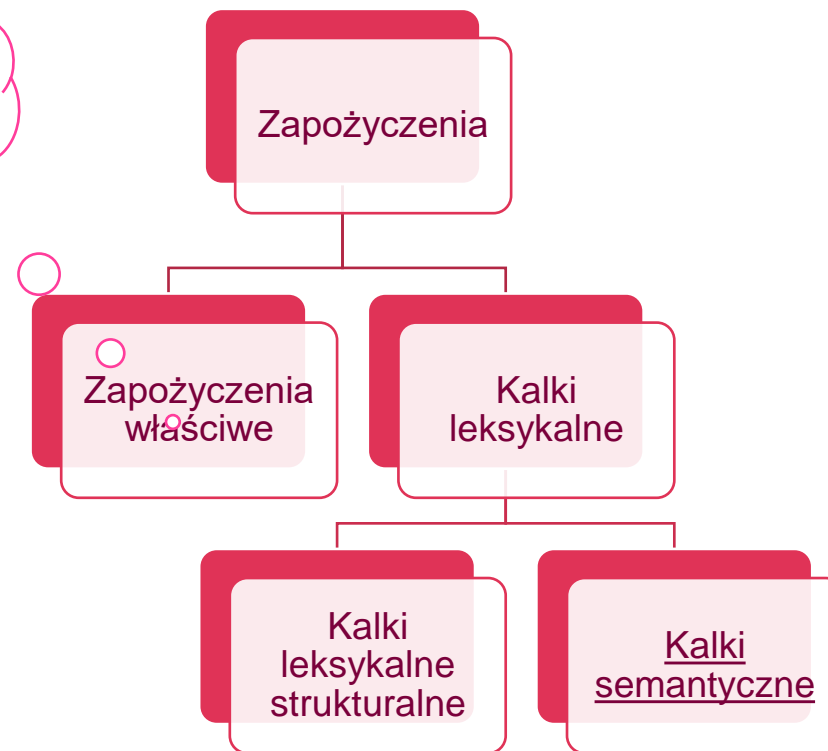
Gdzie się kryją tajemnice?

Tajemnice znaczenia

fary

Tajemnice znaczenia

fary

przeduprzedzić

Zapożyczenia

Zapożyczenia
właściwe

Kalki
leksykalne

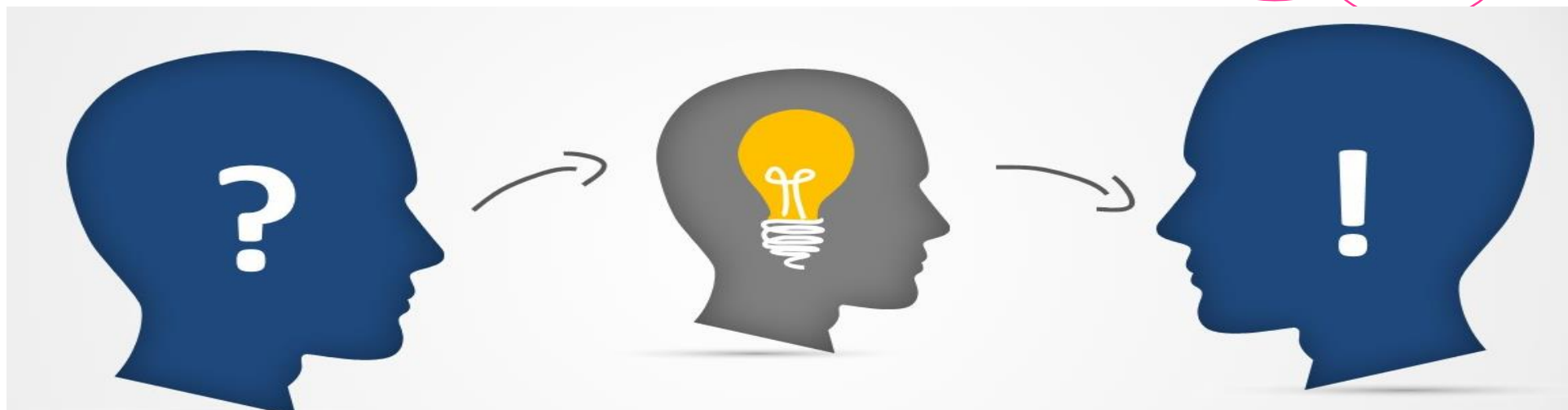
Kalki
leksykalne
strukturalne

Kalki
semantyczne

Myć
ubra
nie

NASZE kalki semantyczne

Wyrazy polskie o
znaczeniu
ukształtowanym na wzór
innego języka

Czy taki wyraz pasuje do znaczenia i kontekstu, w którym będzie użyty?

Znajdź odpowiednik polski, dopasuj wyraz do zjawiska.

Kalka semantyczna: *kostium* *‘garnitur’*

Co kupił mój kolega?

Kupiłem czarny kostium.

Kalka semantyczna: *kostka* ‘*pestka*’

Na Litwie mówi się: *Robiłam konfitury i przez cały dzień wyjmowałam z wiśni kostki; brzoskwinia ma dużą kostkę, śliwki mają kostki, mango ma kostkę.*

Kalka semantyczna z rosyjskiego *косточка* ‘kostka i peska’.

Owoce mają pestki nie kostki.

Wyjmujemy z wisien *pestki* a nie: *kostki* ‘małe koście ludzi i zwierząt’. Wyrazu używa się w określeniu zwykle sześciennego (może być i 8-ściennego) kształtu: kostka lodu, kostka cukru, kostka do gry, kostka domina, kostka Rubika, ale w owocach jest inny kształt, to pestka – pestka awokado, pesdyni, pestka czereśni.

Kalka semantyczna: *awaria* *‘wypadek’*

Pol. Wypadek, kolizja, kraksa, stłuczka, karambol

Kolizja drogowa dotyczy zdarzenia drogowego, w którym żaden z uczestników nie odniósł poważnych obrażeń, potocznie powiemy stłuczka, np. To była właściwie stłuczka. Kierowcy nic się nie stało, a samochód miał jedynie zbity reflektor. Wypadek drogowy to zdarzenie, w którym co najmniej jeden jego uczestnik odniósł obrażenia ciała. Wyrazu zaś karambol używa się, by opisać zdarzenie, w którym brało udział co najmniej 5 pojazdów.

Awaria w języku polskim oznacza uszkodzenie, zepsucie, usterkę, wada lub defekt.

Zdanie: *mam awarię samochodu* znaczy, że *samochód się zepsuł*.

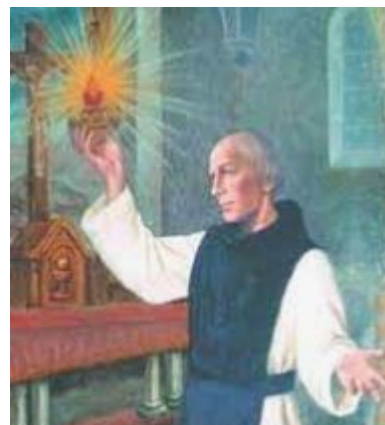
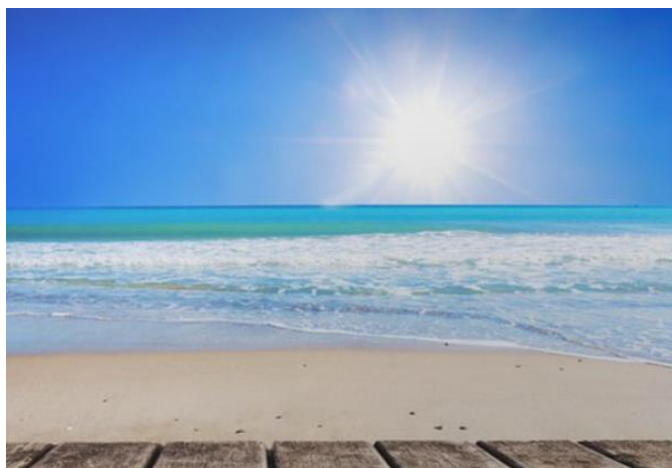
Kalka semantyczna: *światły* 'jasny'

Niepoprawnie: *ma światłe włosy* 'jest blondynką'.

Światły dzień 'jasny dzień'

Przyczyny kalki: ros. *светлый* i lit. *šviesus* w tych obu językach ma dwa znaczenia '1) jasny, 2) światły np. człowiek'

Pol.: *światłe umysły XX wieku, mistrz Wincenty Kadłubek, człowiek światły i wykształcony, To światły człowiek.*

Kto to jest? <czy> Co to jest?

kto ciebie ukąsił? 'co cię ukąsiło', kto to poleciał? 'co to poleciało?'

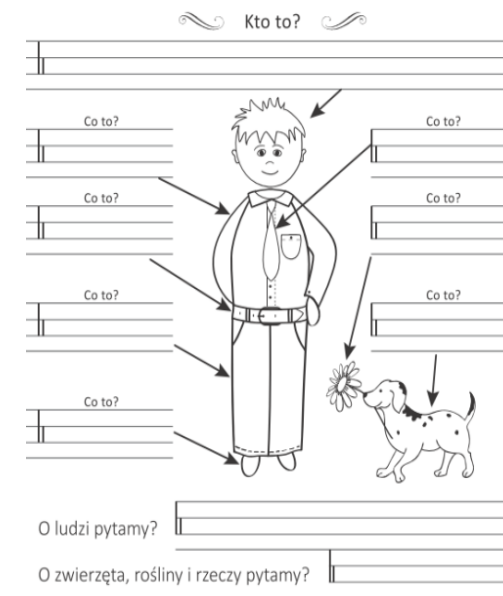
Przykłady błędów.

* *Kto to jest? To jest mucha.* Popr. Co to jest? To jest mucha

* *Kto to jest? To jest komar.* Popr. Co to jest? To jest komar

* *Kto cię ukąsił? 'Co cię ugryzło? Co cię ukąsiło':* Komar, meszka, giez, pszczoła, osa, kleszcz

* *Kto to poleciał: trzmiel czy giez?* 'Co to poleciało: trzmiel czy giez?'

Zapamiętaj!

zawrócić ‘skręcić’

Słowo *zawrócić* po polsku znaczy «zacząć się poruszać w kierunku przeciwnym niż dotychczas». Polacy na Litwie rozumieją ten wyraz pod wpływem kalki semantycznej z ros. *свернуть* ‘skręcić’ i nie znają znaczenia poprawnego, ponieważ jechać w przeciwnym kierunku obsługuje inny wyraz – zapożyczenie ros. *развернуться* ‘zmienić kierunek jazdy na odwrotny’.

Przykłady błędnego rozumienia: *Proszę zawrócić w lewo* ‘Proszę skręcić w lewo’

Mam iść prosto czy zawrócić?

Czy taki znak namalowany na jezdni pozwala nam zawrócić?

zabić się ‘zatkać się, utknać’

Kalki:

zlew zabił się ‘zlew zatkał się’;

kot zabił się pod szafę ‘kot wcisnął się pod szafę’

Kalka znaczeniowa z ros. *забиться* ‘utknać, zamknąć się w ciasnym miejscu, zatkać się, zapchać się’

Po polsku *zabić się* oznacza przede wszystkim ‘ponieść śmierć’.

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy: *pensja* – *emerytura*, które mają inne konteksty użycia:

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy: *pensja* – *emerytura*, które mają inne konteksty użycia:

Pensja pracownika naukowego – *Emerytura mojej babci*

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy: *złamać się* – *zepsuć się*

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy: *złamać się – zepsuć się*

Krzesełko się złamało - Drzwi trolejbusu się zepsuły

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy: *myć* – *prać*;

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy: *myć* – *prać*

Myć zęby i naczynia - Prać ubranie

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy: *odkryć* – *otworzyć*

Odkryć Amerykę, odkryć tajemnicę - Otworzyć okno, otworzyć książkę

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy: *akcja – promocja*

Akcja protestacyjna, akcja powieści - promocja płatków owsianych

Kalki semantyczne wyrazowe

Istnieją oba wyrazy, których znaczenie jest związane z kontekstem składniowym: *wiedzieć – znać*

Wiedzieć o kimś wszystko - Znać język polski

Kalki semantyczne wielowyrazowe

Co znaczy: *idzie deszcz?*

Kalki semantyczne wielowyrazowe

Co znaczy: *bawić się na ulicy?*

Kalki semantyczne wielowyrzowe

Co znaczy: *zawiesić firanki?*

Kalki semantyczne wielowyrazowe

Co znaczy: *zaprowadzić samochód?* (zaprowadzić – odpalić samochód)

Kalki semantyczne wielowyrzowe

Co znaczy: *zrzucić telefon* 'odrzucić połączenie, odłożyć słuchawkę';

Kalki semantyczne wielowyrazowe

**patrzeć telewizor* ‘oglądać telewizję’;

*skryty w sobie ‘zamknięty w sobie’

*siadać na głowę ‘wejść komuś na głowę’

**zajmować się sportem* ‘uprawiać sport’;

Jak możemy rozpoznać kalki semantyczne?

- a) *Muszę pieczętować / wydrukować spisek / spis uczniów.*
- b) *Chciałabym skserować / odświeżyć dokument.*
- c) *Lubię wieczorami popatrzeć telewizor / oglądać telewizję.*
- d) *Czy oglądałeś kolejny odcinek / kolejną serię „M jak miłość”.*
- e) *Dorośli oglądają detektywy / kryminały.*
- f) *Drzwi do windy się zepsuły / złamały i się nie otwierają / odkrywają.*
- g) *Nabierz / wykręć jego numer.*
- h) *Na końcu rozmowy położył telefon / odłożył słuchawkę.*
- i) *Autobus idzie do parku / jedzie do zajezdni.*
- j) *Autobus złamał się / zepsuł się i nie mógł dalej jechać.*
- k) *Na drogach zdarza się dużo awarii samochodów / wypadków samochodowych.*

Pozdrowienia czy życzenia?

Wesołych Świąt. Szczęśliwego Nowego Roku

Su Naujaisias metais

С Новым Годом

Pozdrowienia czy życzenia?

Wesołych Świąt. Szczęśliwego Nowego Roku

Su Naujaisias metais

С Новым Годом

o

o

o

życzenia

Pozdrowienia czy życzenia?

*Droga Aniu,
Przesyłam pozdrowienia z nad
Bałtyku. Chyba pamiętasz, że
umówiliśmy się na wspólny
wyjazd następnym razem? Jest
tu pięknie, morski klimat i
przyroda bardzo mi służy.*

*Pozdrawiam serdecznie
Ola*

pozdrowienia

Tajemnice formuł powitania i pożegnania w listach elektronicznych

*Dzień dobry 'Szanowna Pani; Witam', lit. Laba diena.

*Dobrego dnia 'pozdrawiam', lit. Geros dienos

* Do spotkania 'pozdrawiam', lit. Iki

Kalki semantyczne w etykiecie

Czy wy przyjdziecie? – Czy pani przyjdzie?

1. *Proszę pana, przepraszam, że wczoraj nie mogłam do **was** przyjść.*
2. *Proszę pani, czy moż**ecie** podejść?*
3. *Mama, siadaj**cie** z nami!*
4. *(Sytuacja oficjalna) Przepraszam, czy jest dziś **Kowalewski**?*

**Czas na
sprawdzenie
wiedzy**

Czy jesteś gotowa/y na quiz?

Weź do ręki swój telefon komórkowy.

Za chwilę zostanie wyświetlony QR kod, będziesz mógł/ mogła go zeskanować.

Inna opcją jest wyświetlenie strony menti.com i wprowadzenie kodu cyfrowego.

Wyłonimy najlepszych znawców tajemnic polszczyzny wileńskiej!